

**ПРАВНА РАМКА И РЕСУРСИ
ВО СТРУЧНОТО ОБРАЗОВАНИЕ
И ОБУКА
ВО РЕПУБЛИКА
СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА**

АНАЛИЗА

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Проектот е имплементиран од
ХЕЛВЕТАС Македонија,
Македонски центар за граѓанско образование
и Стопанска комора на Македонија

АНАЛИЗА

НА ПРАВНАТА РАМКА, РЕСУРСИТЕ И ДРУГИТЕ ПРОЦЕСИ И НАДЛЕЖНОСТИ ВО СИСТЕМОТ НА ФОРМАЛНОТО СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУКА ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

СОСТОЈБА ВО 2018 ГОДИНА

Благодарност

Авторите им се заблагодаруваат на сите соработници вклучени во процесот на реализација на истражувањето, особено на училиштата, претставниците на локалната самоуправа, и на работодавачите, како и на претставниците на државните институции, коишто со своите одговори на разновидните инструменти овозможија да се безбедат релевантни податоци за состојбата.

Авторите ѝ се благодарни и на Проектната единица на E4E@mk, посебно на Аница Алексова и Надире Латифи за практичните совети и стручната поддршка.

Автори

д-р Мишо Докмановиќ

д-р Дарко Спасевски

д-р Катерина Шапкова Коцевска

м-р Сања Гичевска

Дизајн

Зоран Рунчев - Руно

Ова анализа е изработена од Институтот за стратешки истражувања и едукација – ИСИЕ. Ставовите изразени во анализата се на авторите и не мора да се совпаѓаат со мислењата и политиката на Проектот, организациите кои го имплементираат проектот и донаторот.

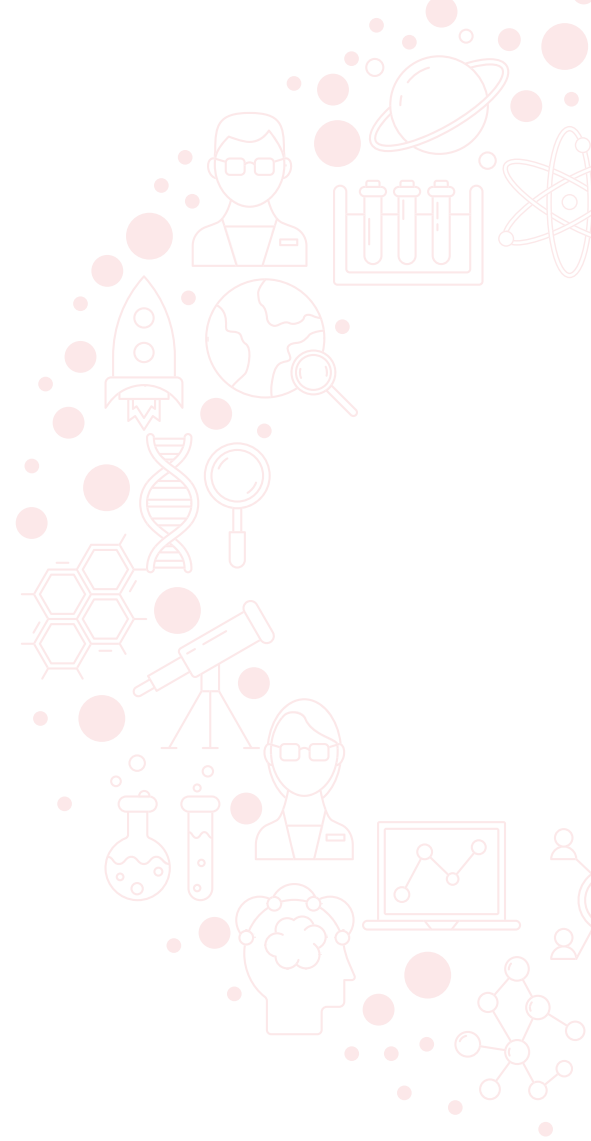
СОДРЖИНА

СКРАТЕНИЦИ	5
ВОВЕД	7
1. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	10
2. КЛУЧНИ ТРЕНДОВИ ВО СРЕДНОТО СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ	11
А. Податоци за средното образование	11
Б. Податоци за стручното образование во проектните сектори и региони	11
3. РЕЗУЛТАТИ	15
3.1 Резултати од истражувањето во врска со правната рамка	15
3.2 Резултати во врска со финансирањето и алокацијата на ресурсите во формалното стручно образование и обука	23
А. Приходи и расходи на училиштата	23
Б. Правна рамка за финансирање и субвенционирање	30
В. Ресурси за реализација на образовниот процес	34
Г. Финансирање од страна на единиците на локалната самоуправа	39
ИЗВОРИ	43
Закони	43
Стратешки документи	44
Правилници, нормативи, стандарди	44
Испитаници	45
Инструменти за прибирање на податоци	47

СКРАТЕНИЦИ

АВРМ	– Агенција за вработување
БРО	– Биро за развој на образованието
ДИЦ	– Државен испитен центар
ДПИ	– Државен просветен инспекторат
ЕК	– Европска комисија
ЕУ	– Европска Унија
ЗБРО	– Закон за Бирото за развој на образованието
ЗВО	– Закон за високо образование
ЗЕЛС	– Заедница на единиците на локална самоуправа
ЗЗ	– Закон за занаетчиство
ЗОВ	– Закон за образование на возрасни
ЗОГУ	– Закон за отворени граѓански универзитети за доживотно учење
ЗПИ	– Закон за просветна инспекција
ЗСО	– Закон за средно образование
ЗСОО	– Закон за стручно образование и обука
МОН	– Министерство за образование и наука
МТСП	– Министерство за труд и социјална политика
РМ	– Република Македонија
СОО	– Стручно образование и обука
ССУ	– Средни стручни училишта
ЦССО	– Центар за средно стручно образование
ЦОВ	– Центар за образование за возрасни

ВОВЕД

Стручно образование во Република Северна Македонија подолг временски период се соочува со поголем број предизвици што произлегуваат од повеќе фактори: намалување на бројот на ученици, лошата економска состојба, поделената надлежност меѓу повеќе институции и на различни нивоа, неусогласените правни прописи и отсуство на нивната целосна примена, незаинтересираност на деловната заедница, отсуство на мотивираност и капацитети на наставниците и директорите за иновации.

Од друга страна, стручното образование и обука е систем, кој и во нашата држава е засегнат од глобалните трансформациони процеси. Технолошките иновации предизвикуваат брзи промени во видот на работните места и содржината на работата, перманентни промени во побарувачката за квалификации, како и нови вештини кај младите. Овие потреби на пазарот на трудот наметнуваат новини и флексибилност на структурата, организацијата, содржината, начините на финансирање и на распределбата на ресурсите во стручното образование и обука.

Имајќи го ова предвид, во рамки на соработката и поддршката на Швајцарската агенција за развој и соработка (СДЦ) во Република Северна Македонија, во почетокот на месец март 2018 година започна да се реализира проектот „Образование за вработување во Македонија“ (E4E@mk). Главната цел на Проектот е да придонесе за достоинствено вработување на младите, особено на ранливите групи, на социјално инклузивен и одржлив начин. Ова се очекува да се постигне преку системски приод што ќе се стреми да обезбедува развој на стручните вештини, што се повеќе пазарно ориентирани, преку неформалното образование и обуки, подобрена соработка меѓу средното стручно образование и работодавачите, посебно во делот на практичната настава на учениците, како и преку подобрена законска рамка за развој на стручните вештини. Во својата прва фаза (2018–2022), во посебен фокус на Проектот се 7 сектори (здравство и социјални грижи, лични услуги, угостителство, агросектор, прехранбено-технолошки сектор, машинство и електротехнички сектор – ИТ-профили) и

4 плански региони во државава (Југоисточен, Југозападен, Полог и Скопје). Проектот е имплементиран од конзорциум што го сочинуваат швајцарската интеркооперација „Хелветас“, Македонскиот центар за граѓанско образование и Стопанската комора на Македонија, во тесна соработка со Министерството за наука и образование, Министерството за труд и социјална политика, Центарот за стручно образование и обука, Центарот за образование на возрасни, бизнис-секторот и многу други релевантни владини и невладини организации.

За потребите на проектот E4E@mk беше ангажиран тим од Институтот за стратешки истражувања и едукација (ИСИЕ) да изготви анализа на актуелната состојба и предизвици со посебен фокус на правната рамка, ресурсите и другите процеси и надлежности во формалното стручно образование. Анализата се темели на емпириско истражување што се спроведе во периодот од август до октомври 2018 година.

Во документот се опфатени: методологијата на истражувањето (инструменти и испитаници за прибирање на податоците, временска рамка на истражувањето и анализа на податоците); краток статистички приказ на состојбата во 2017 година (година пред започнување на проектот) во средното стручно образование во регионите, училиштата и во секторите што се од посебен интерес за проектот; главните наоди и препораки во однос на правната рамка на стручното образование и обука; и наоди во однос на финансирањето на стручното образование и обука (извори, суми, правна рамка, ресурси, нивна распределба и користење).

Анализата на правната рамка со која се уредува стручното образование и обука покажа неколку клучни наоди и констатации кои се блиско поврзани со мандатот на проектот, кои се генерален сублимат на општата слика и тоа:

1. Постојат голем број на закони, кои само ја дисперзираат и сегментираат материјата, што доведува до неконзистентност во нивната примерна и се губи кохерентноста која треба да ја имаат (Закон за средно образование, Закон за високото образование Закон за стручно образование и обука, Закон за образование на возрасни, Закон за отворените граѓански универзитети за доживотно учење итн). Оттука, нашите размислувања и препораки се во насока на донесување на сублимиран законски пропис кој ќе ги интегрира сите обилици на стручно образовани и обука.
2. Големiot број на закони резултира во формирање на голем број на институции и советодавни тела кои го покриваат стручното образование и обука честопати со неразграничени надлежност. Оттука, не се гледа коа од овие институции на терен ја има улогата на координатор и предводник. Иако се претпоставува дека тоа е во надлежност на Центарот за стручно образование и обука, тоа треба јасно и прецизно да биде уредено во различните законски прописи.

3. Отсуствуваат прецизни и формални правни правила со јасно дефинирани механизми и програми за финансиска и логистичка поддршка од страна на државните органи и локалните самоуправи на провајдерите и организаторите на стручното образование и обука.
4. Постојната законска рамка не е доволно прилагодена на учениците односно учесниците со попреченост. Не постојат посебни законски норми кои задолжително ќе бараат обезбедување на потребните услови за остварување на стручно образование и обука за оваа категорија на лица, а се во насока на обезбедување на соодветно прилагодени услови за практична обука кај работодавач како и обезбедување на соодветни наставни и надгледни помагала, а пред се учебници.
5. Не постои координација помеѓу надлежните инспекциски органи во делот за сеопфатност на надзорот. Ова особено се гледа во делот на покривање на надзорот во делот на условите за безбедност при работа при практична обука кај работодавец, како и во делот на следење на квалитетот на практичната обука која ја организираат работодавачите.

Анализата на финансирањето на средните училишта покажа дека:

1. Вкупните приходи на средните училишта од четирите региони во 2017 година изнесувале повеќе од 1,1 милијарда денари.
2. Училиштата во најголем дел се финансираат преку трансфери од други нивоа на власта (централната и локалната власт) и тоа 96,6 проценти од вкупните приходи, потоа следат приходите од такси и надоместоци кои ги добиваат училиштата од 2,9 проценти, а остатокот 0,5 проценти се други неданочни приходи и донации. Училиштата вклучени во истражувањето не оствариле капитални приходи во 2017 година.
3. Најголем дел од средствата училиштата ги намениле за плати и надоместоци за вработените и тоа 65 проценти (590 милиони денари), набавка на стоки и услуги во 33,5 проценти (304 милиони денари), капитални расходи 1 процент (речиси 9 милиони денари), и субвенции, трансфери и каматни плаќања 0,5 проценти (односно 4 милиони денари).

1. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

За подготовка на ова истражување беа користени примарни и секундарни извори на информации.

Примарните извори на информации се базираат на одговорите на испитаниците од: 1) спроведени полуструктурирани интервјуа и 2) доставени барања за пристап до информации од јавен карактер до училиштата и општините.

Интервјуата со претставниците на клучните заинтересирани страни беа спроведени во периодот од 15 септември до 5 ноември 2018 година во Скопје, Охрид, Струмица и Тетово со вкупно 30 претставници на средните стручни училишта, општините и Градот Скопје, Министерството за образование и наука (МОН), Центарот за средно стручно образование (ЦССО), Бирото за развој на образование (БРО), Државниот испитен центар (ДИЦ), Државниот просветен инспекторат (ДПИ), Центарот за образование за возрасни (ЦОВ) итн. При спроведувањето на интервјуата се водеше посебна сметка соговорниците да имаат повисока позиција во институцијата и да се овластени да го изнесуваат нејзиниот став (директори, раководители на сектори итн.).

Во август 2018 година ИСИЕ се обрати со барања за пристап до информации од јавен карактер до 30 средни стручни училишта и 11 општини во горенаведените региони за определени аспекти на истражувањето. Од испратените барања за слободен пристап до информации од јавен карактер беа добиени одговори од 27 училишта. Одговори по доставените барања не беа добиени од средните училишта „Марија Кири Склодовска“ – Скопје, „Кирил и Методиј“ – Охрид и „Димитар Влахов“ – Струмица.

Од испратените барања за слободен пристап до информации од јавен карактер до општините добиен е одговор од 9 општини, а не беше добиен одговор од општините Радовиш и Кичево.

Секундарните извори на информации беа обезбедени преку анализа на законската рамка во која функционира средното стручно образование и обука, беа анализирани 17 закони и 24 подзаконски акти, нормативи и стандарди. Покрај тоа, беа разгледани 11 стратегии, програмски документи, извештаи и други документи. Деталната листа на изворите што беа предмет на правната анализа се приложени во анекс на овој документ.

2.

КЛУЧНИ ТРЕНДОВИ ВО СРЕДНОТО СТРУЧНО ОБРАЗОВАНИЕ

Во ова поглавје се претставени движењата на бројот на редовни средни училишта во земјата, вкупниот број на паралелки, ученици и наставници за последните пет учебни години. Исто така се претставени специфични информации за стручното образование и обука во регионите и во секторите што се од интерес на проектот „Образование за вработување во Република Македонија“ (E4E@mk).

А. Податоци за средното образование

Според податоците објавени од страна на Државниот завод за статистика, вкупниот број на јавни и приватни средни училишта во учебната 2016/2017 година бил 131, во кои учеле 72 482 ученици распоредени во 3 481 паралелка (просечно по 21 ученик во паралелка). Наставата во училиштата ја реализирале 7 533 наставници (соодносот наставник : ученик бил 1 : 10). Бројот на ученици (редовни и вонредни) што го завршиле средното образование во учебната 2016/2017 година изнесува 21 577. Од нив, околу 60 проценти (12 968 ученици) завршиле стручно образование, потоа 8 298 ученици завршиле гимназиско образование и 311 ученици завршиле уметничко образование. Најголем број училишта, паралелки, ученици и наставници има во планскиот Скопски Регион.

Според етничката припадност во истата учебна година, најголем број од средношколците во редовното образование биле Македонци, потоа следуваат Албанци, Турци, Роми, Бошњаци, Срби и Власи.

Б. Податоци за стручното образование во проектните сектори и региони

За потребите на проектот „Образование за вработување во Република Македонија“ (E4E@mk), посебен фокус беше ставен врз стручното образование и обука во 4 плански региони во државата (Југоисточен, Југозападен, Полошки и Скопски) во однос на 7 сектори (здравство и социјални грижи, лични услуги, угостителство, агросектор, прехранбено-технолошки сектор, машинство и електротехнички сектор – ИТ-профили). Врз основа на овие ограничувања, анализата се фокусираше на 29 училишта што нудат образовни профили во рамки на секторите од интерес, а кои се распоредени во четирите региони.¹

¹ Во Скопскиот Регион функционираат и 3 центри/училишта за ученици со посебни потреби/тешкотии, кои исто така нудат некои од наведените струки, но соодветно на спецификите на училиштата и целите на проектот тие не беа земени предвид во оваа анализа.

Во учебната 2016/2017 година, според податоците добиени од страна на Центарот за стручно образование и обука, вкупниот број на ученици во училиштата опфатени во анализата (за сите струки/профили) изнесува 15 565 ученици, кои наставата ја следат во 807 паралелки.

Табела 1. Број на училишта што нудат стручно образование и обука по региони

РЕГИОН	БРОЈ НА УЧИЛИШТА
Југозападен	7
Југоисточен	5
Полошки	5
Скопски	12+3
ВКУПНО	29+3

Очигледно е дека над 40 проценти од училиштата се во Скопскиот Регион.

Во продолжение се дадени податоци за бројот на ученици и паралелки во училиштата опфатени во проектот E4E@mk. Податоците се однесуваат на вкупниот број на ученици, односно паралелки во овие училишта, за сите струки/профили што постојат во училиштата.

Табела 2. Ученици и паралелки во училиштата опфатени во E4E@mk во учебната 2016/2017 година (вкупно и процентуално учество)

РЕГИОН	УЧЕНИЦИ		ПАРАЛЕЛКИ	
	Вкупно	Процент	Вкупно	Процент
Југозападен	3 124	20 %	179	22 %
Југоисточен	3 469	22 %	135	17 %
Полошки	1 472	10 %	162	20 %
Скопски	7 500	48 %	331	41 %
ВКУПНО	15 565	100 %	807	100 %

Извор: База на податоци на Центарот за стручно образование и обука.

Забелешка: Во табеларниот приказ не се вклучени податоците за СУГС „Марија Кири Склодовска“ и СЕТУГС „Михајло Пупин“.

Од табеларниот приказ може да се утврди дека бројот на ученици и паралелки е најголем во Скопскиот Регион, што е во согласност, пак, со фактот дека најголем дел од училиштата што се анализирани, географски припаѓаат на овој плански регион. Меѓутоа, доколку споредиме колкав е просечниот број на ученици во паралелка во секој од одделните региони, може да се забележи дека во просек најголеми паралелки има во Југоисточниот Регион, додека просечната големина на паралелката е најмала во Полошкиот Регион. Големината на паралелките може да има сериозно влијание врз квалитетот на наставата во овие училишта.

Табела 3. Просечна големина на паралелка во училиштата опфатени во E4E@mk во учебната 2016/2017 година

РЕГИОН	ПРОСЕЧЕН БРОЈ НА УЧЕНИЦИ ВО ПАРАЛЕЛКА
Југозападен	17,5
Југоисточен	25,7
Полошки	9,1
Скопски	22,6

Извор: База на податоци на Центарот за стручно образование и обука.

Забелешка: Во табеларниот приказ не се вклучени податоците за СУГС „Марија Кири Склодовска“ и СЕТУГС „Михајло Пупин“.

Средното стручно образование во училиштата од четирите региони се организира како четиригодишно техничко образование и тригодишно стручно образование на занимања. Во продолжение е претставена половата структура на учениците во четиригодишното и тригодишното стручно образование за профилите, односно струките од претходно наведените 7 сектори.

Во анализираната година во четиригодишното техничко образование во рамки на струките, односно профилите од горенаведените сектори, според податоците добиени од Центарот за стручно образование и обука, се евидентирани вкупно 9 647 ученици. Од нив, 5 683 ученици (58 проценти) се од машкиот пол, додека учеството на ученичките изнесува 42 проценти (3 864 ученички).

Табела 4. Вкупен број на ученици во четиригодишното техничкото образование, по пол (во учебната 2016/2017 година)

РЕГИОН	МАШКИ	ЖЕНСКИ	ВКУПНО	ЖЕНСКИ
Југозападен	911	867	1 778	49%
Југоисточен	1 628	747	2 375	31%
Полошки	849	98	947	10%
Скопски	1 895	2 252	4 447	50%
ВКУПНО	5 683	3 964	9 647	42%

Извор: База на податоци на Центарот за стручно образование и обука.

Забелешка: Во табеларниот приказ не се вклучени податоците за СУГС „Марија Кири Склодовска“ и СЕТУГС „Михајло Пупин“.

Во однос на застапеноста на ученици од женски пол многу понеповлна е состојбата во стручното образование на занимања каде што 76 проценти од бројот на ученици биле од машкиот пол, додека само 24 проценти е учеството на учениците од женски пол.

Табела 5. Вкупен број на ученици во стручното образование на занимања (тригодишно) образование, по пол (во учебната 2016/2017 година)

РЕГИОН	МАШКИ	ЖЕНСКИ	ВКУПНО	ЖЕНСКИ
Југозападен	143	24	167	14%
Југоисточен	252	56	308	18%
Полошки	186	40	226	17%
Скопски	785	308	1 093	28%
ВКУПНО	1 366	428	1 794	24%

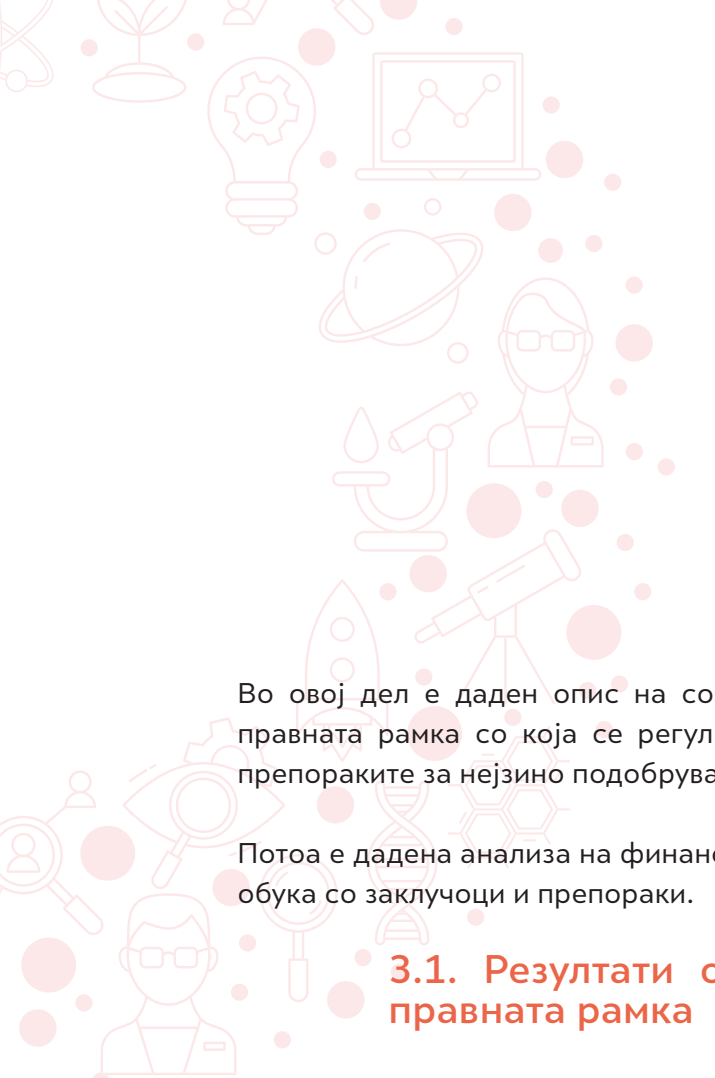
Извор: База на податоци на Центарот за стручно образование и обука.

Забелешка: Во табеларниот приказ не се вклучени податоците за СУГС „Марија Кири Склодовска“ и СЕТУГС „Михајло Пупин“.

Во двата случаи (табела 4 и табела 5) најнискиот процент на ученички во четиригодишното и во тригодишното образование е во Полошкиот Регион.

Според анализираните податоци од Центарот за стручно образование и обука, во техничкото образование и стручното образование на занимања настава посетуваат и вкупно 58 лица со попреченост. Иако учеството на овие ученици во вкупниот број е многу мало, се забележува дека релативно поголем интерес оваа категорија на ученици покажува за тригодишното образование, наспроти четиригодишното образование.

Исто така беше утврдено дека постои голема разлика и во однос на бројот на ученици со кои во просек работи еден наставник. Така на пример, наставниците по стручни предмети од Југоисточниот Регион работат во просек со најголем број ученици (27 ученици на 1 наставник), додека наставниците од Полошкиот Регион работат со најмалку ученици (6 ученици на 1 наставник).

3. РЕЗУЛТАТИ

Во овој дел е даден опис на состојбите, ефектите од функционирањето на правната рамка со која се регулира стручното образование и обука, како и препораките за нејзино подобрување.

Потоа е дадена анализа на финансирањето на средното стручно образование и обука со заклучоци и препораки.

3.1. Резултати од истражувањето во врска со правната рамка

Правната рамка за стручното образование и обука го опфаќа формалното и неформалното образование во земјата и претставува збир на мноштво прописи изразени на: А) хоризонтално ниво – преку различните законски акти, Б) вертикално ниво – подзаконски акти и В) документи за спроведување и операционализирање на легислативни политики, како што се различните стратегии. Во овој дел на документот се опфатени основните карактеристики на системот за средно стручно образование низ законска призма и клучните наоди и препораки. Деталната анализа на правната рамка е достапна во посебен документ.

Уште на прв поглед се забележува "мрежа", односно испреплетеност на различни законски акти, кои: 1) не се следат во поглед на временската низа, односно поновите законски прописи не се усогласени во целост со постарите; 2) не се следат во поглед на функционалноста, односно во различните закони се содржат одредби за уредување на одредени концепти, кои создаваат двојност со што не се запазува принципот на рационалност (со други зборови, има повторување) и 3) не се следи материјалната усогласеност на прописите.

Во низа на претходно подготвени програмски документи, стратегии и истражувања се констатираат одредени предизвици што треба да се надминат во делот на законската рамка. Во Стратегијата за образование на возрасните 2016–2020 на страница 17 се констатира дека: „ѝосѝојаѝ делумни недоследносѝи и ѝрекложување на комѝеѝенциѝе на различни ѝела и инсѝѝѝуѝиѝи ѝѝо рабоѝаѝ во овој секѝор. Најчесѝо, измениѝе и доѝолнувањаѝа на закониѝе не

се иридирани со навремено ревидирање на подзаконските акти, особено на оние што ги регулираат компетенциите на национално ниво, на локално ниво и на ниво на училишта, со што се создаваат противречности и недоследности во спроведувањето на законските одредби и бавно спроведување на интервенции. Најочигледниот пример за овој недостиг на усогласеност лежи во утврдувањето на компетенциите на Центарот за СОО, БРО, ЦОВ и ДПИ“. Понатаму, во Стратегијата за стручно образование и обука во контекст на доживотното учење 2013–2020 се констатира дека постојат: „обиди за зајакнување на легислативното окружување на СОО“. Националната стратегија за вработување 2016–2020 година констатира дека: „НРК може да одигра важна улога во намалување на несогласувањето на понудата и побарувачката на работна сила, преку прецизно дефинирање на стандардите на квалификации (со вклученост на работодавачите)“.

Првичниот приказ покажува дека во овој систем се вклучени голем број заинтересирани страни што се чини дека строго се држат до законскиот пропис со кој се уредени, без да ги имаат предвид и другите одредби содржани во различни закони. Тие одредби ги третираат како споредни и често ги избегнуваат во примената. Иако постои испреплетеност на различни институции, во одредени стратегии се предвидува и формирање на нови тела/институции.²

Од друга страна, има доцнење во формирањето на некои субјекти што се предвидени со постојните законски прописи, па така, на пример, Законот за НРК е донесен во 2013 година, Националниот одбор за МРК е формиран во 2015 година, а секторските комисии во 2018 година.

Појдовната претпоставка на оваа анализа е дека основа на целиот систем е Законот за средно образование.³ Тоа се должи на две причини: прво, најголем дел од т.н. провајдери се јавните средни стручни училишта и второ, тие опфаќаат и најголем број од учесниците, односно учениците во стручното образование и обука, како во делот на тригодишното и четиригодишното средно стручно образование така и во делот на другите облици на стручно образование и обука. Она што е важно во овој дел е да се постави корелација помеѓу овој Закон и Законот за стручно образование и обука. Паралелно со тоа, во оваа анализа се опфатени и други 17 закони и 24 подзаконски акти, како и стратегии и други програмски документи.⁴

Со оглед на комплексноста на самиот процес на спроведување и организирање на стручното образование и обука, за спроведување и организирање на овие процеси се надлежни различни субјекти со засебни улоги: надлежни државни министерства и други институции, провајдери, локална самоуправа, работодавачи, синдикати, како и училиштата, наставниците и другиот кадар што ги имплементираат програмите на микрониво.

² На пример, согласно со Стратегијата за стручно образование и обука во контекст на доживотното учење 2013–2020, се предвидува формирање на: Совет за квалификации, струкови совети во СОО, општински центри за планирање на развојот на човечките ресурси, Совет за следење на имплементацијата на Стратегијата за СОО итн.

³ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016, 67/2017 и 64/2018.

⁴ Анализираниите извори се наведени на крајот на овој документ.

Поаѓајќи од намерата дека практичната обука главно треба да се реализира на работното место, наместо во училишните кабинети и училници, работодавачите имаат посебна улога. Генерално, работодавачите се обврзани при практичната обука да ги спроведуваат целите од наставните програми. Тоа значи дека обуката треба да биде комплементарна со наставната програма.

Во делот на институционалната поставеност на системот на стручно образование и обука, две министерства имаат клучна улога и тоа, Министерството за образование и наука и Министерството за труд и социјална политика. Овие министерства ја определуваат националната рамка за стручно образование и обука, ја координираат нејзината имплементација ја следат и вршат надзор над имплементацијата. Во таа смисла посебно се истакнуваат надлежностите на Министерството за образование и наука и тоа во организирањето на (средното) стручно образование, наставните планови и програми, учебници итн. На локално ниво, посебна улога има локалната самоуправа, која преку советите врши анализи на локалниот пазар на труд и дава предлози и насоки за локалните потреби во делот на уписната политика.

Центарот за стручно образование и обука заедно со Бирото за развој на образованието и Центарот за образование на возрасни претставуваат стручни субјекти што имаат овластувања и надлежности за координација, организација, поддршка и усогласување на стручното образование и обука, како и изработка на документи за имплементирање на политики на макрониво и микрониво.

Законската рамка предвидува и воспоставување на национални советодавни и координативни тела (со ЗСОО⁵ во членот 9 се предвидува основање на Совет за стручно образование и обука, додека пак со ЗОВ во членот 9 се предвидува формирање на Совет за образование на возрасните).

Педагошката служба воспоставена согласно со Законот за педагошка служба⁶ постапува во широк спектар на активности кои предвидуваат експертски мислења, советодавни активности и слично, кои се насочени кон воспитно-образовниот процес, а особено педагошките аспекти на образовниот процес.

Согласно со Законот за просветна инспекција (ЗПИ)⁷, надзорната улога му припаѓа на Државниот просветен инспекторат, како и на овластените инспектори на општините и Градот Скопје, кои преку своите надзорни инспекциски овластувања ја следат и ја контролираат имплементацијата на прописите во делот на стручното образование и обука.

⁵ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 71/2006, 117/2008, 148/2009, 17/2011, 24/2013, 137/2013, 41/2014, 145/2015, 55/2016 и 64/2018.

⁶ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/2011, 41/2014, 55/2016 и 64/2018.

⁷ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 52/2005, 81/2008, 148/2009, 57/2010, 51/2011, 24/2013, 137/2013, 164/2013, 41/2014, 33/2015, 145/2015, 30/2016 и 64/2018.

Во процесите на стручното образование и обука се вклучени и претставници на деловната заедница преку нивните форми на организирање, односно преку коморите (стопанските комори и занаетчиските комори). Согласно со ЗСОО, синдикатите се вклучени странично во овој процес со одредбата од членот 12, според која мнозинскиот синдикат доставува предлози за подобрување на условите за практичната обука на учениците кај работодавачите. Исто така, синдикатите имаат одредена улога и во процесот на образование на возрасни определена со членот 13 од ЗОВ⁸ (на пример во врска со условите за практична обука, програмите за обука и слично).

Во рамки на спроведената анализа, беа селектирани следниве компоненти на системот на средното стручно образование провајдери, верификација, учесници во програмата, договори, работодавачи, институции, наставен кадар, наставни планови и програми, учебници, надзор и безбедност при работа.

Имајќи ја предвид организационата поставеност и улогата на сите релевантни институции, како и горенаведените правни извори, беа формулирани клучни наоди и препораки за подобрување, што се презентирани во табела 6.

Табела 6: Клучни наоди и препораки за подобрување на законската рамка

КЛУЧНИ НАОДИ И ПРЕПОРАКИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ НА ЗАКОНСКАТА РАМКА		
Компонента	Наоди	Препораки
ПРОВАЈДЕРИ	- Најзначајни носители на стручното образование и обука се средните стручни училишта. Другите провајдери учествуваат со многу мал обем. Тие не располагаат со доволно ресурси. - Приватни иницијативи и приватни провајдери (таму каде што е можно согласно со актуелниот закон воопшто не се развиени). - Не постојат провајдери основани од единиците на локална самоуправа, освен средните стручни училишта. - Средствата што се издвојуваат од страна на државата за поттикнување и поддршка на провајдерите се незначителни, скоро и да ги нема (освен буџетските средства за задолжителното средно стручно образование).	- Развој на постојните провајдери на стручно образование и обука и основање на нови провајдери преку поттикнување на иницијативата кај деловната заедницата и локалната самоуправа. Со закон да бидат дефинирани конкретните начини на поддршка на овие субјекти (државна помош, субвенции, олеснувања, ослободување од такси и надоместоци за верификации на програми и инвестиции итн.) - Развивање на јавно приватно партнерство во делот на основање и организирање на провајдери. - Поттикнување да се основаат приватни средни стручни училишта. - Воведување на концепт на самовалуација на сопствената пазарна ориентираност на понудата од провајдерите на формално и неформално образование на одреден временски период.

⁸ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2008, 17/2011, 51/2011, 74/2012, 41/2014, 144/2014, 146/2015, 30/2016 и 64/2018.

НАСТАВНИ ПЛАНОВИ И ПРОГРАМИ	• Во принцип, наставните планови и програми не се приспособени на потребите на пазарот на трудот и не се усогласени со техничко-технолошкиот развој во поглед на вклученоста на нагледни и наставни средства и помагала. • Не постои формална врска помеѓу креаторите на наставни планови и програми и бизнис-заедницата. • Во концепцијата за модернизација на техничкото образование потенцирана е потребата и начините за соработка со бизнис-заедницата, но недостасува имплементација. Постојат одредени исклучоци, но тие се стихийни и ad hoc решенија. • Освен анализите на пазарот на труд од Агенцијата за вработување, не постојат други посериозни анализи, особено на локално ниво во рамките на единците на локалната самоуправа. • Во дел од наставните програми обемот на стручните предмети и практичната обука е во помал дел, во споредба со општообразовните предмети.	• Редизајнирање на сите наставни планови и програми. • Преиспитување на димензионирањето на општообразовните предмети до ниво што е потребно за учениците од анализираните сектори во стручното образование. Зголемување на бројот на стручните предмети, зголемување на обемот на практична обука и ставање на тежиште токму на стручниот и практичниот дел.
КАПАЦИТЕТИ НА УЧИЛИШТАТА И НАСТАВНИЦИТЕ	• Средните стручни училишта согласно со Законот за средно образование немаат голема независност во менаџирањето и донесувањето на одлуките. Во таа смисла силно се поврзани со основачот (општината) и со Министерството за образование и наука. • Училишниот одбор како орган на управување на училиштата и како врска со деловната заедница најчесто се покажува како неефикасен. Членот од деловната заедница е само формално дел од одборот, иако многу ретко активно учествува во работата на одборот и во донесувањето на одлуки. Вклученоста на претставниците на родителите во одборот со нивни иницијативи е незабележлива. • Нема доволно обуки за наставниците што учествуваат во средното стручно образование. Скоро и да не постојат обуки во кои наставниците имаат можност директно да се стекнат со надградба кај работодавци (дури и во големите индустриски комплекси).	• Зголемување на нивото/правото на донесување одлуки од страна на училиштата (посебна во делот за поголемо поврзување со деловната заедница). • Овозможување на право на глас на претставник од деловната заедница во училишниот одбор. Зголемување на бројот на претставници од деловната заедница во училишните одбори (на 2 претставници). • Креирање на стратегија за поактивно учество во работата на училишниот одбор на претставниците на родителите, како и воведување на член на училиштен одбор од учениците. • Предвидување на одредба во училишниот одбор во средно стручно училиште задолжително да има претставници од наставниците што предаваат стручни предмети или изведуваат практична настава. • Препорачливо е претставниците во училишниот одбор, делегирани од основачот (локалната самоуправа или државата), да бидат поврзани со образовните процес (поконкретно, со средното стручно образование).

	Со оглед на спецификите за менаџирање со средните стручни училишта, не постојат посебни обуки за менаџментот на овие училишта усогласени со нивните потреби.	Преземање на посебни мерки за подобрување на капацитетите на наставниците задолжени за стручните предмети и менаџментот на училиштата преку нивно поголемо учество на обуки.
УЧЕНИЦИ СО ПОСЕБНИ ПОТРЕБИ	- Генерално, училиштата и другите провајдери немаат капацитети да одговорат на потребите на учениците со посебни потреби. - Финансирањето на овој сегмент е многу мало. - Наставните планови и програми не се приспособени на спецификите на учениците со посебни потреби. Отсуствуваат соодветни помагала за поголемо учество на овие ученици. - Учениците со посебни потреби се соочуваат со проблеми при пристапот во училиштето, пристапот и условите во ученичките домови (достапноста на превозот итн.). Не се забележуваат можности за практична обука кај работодавец приспособена на спецификите на учениците со посебни потреби што се вклучени во јавните средни стручни училишта. - Во голем дел од училиштата отсуствуваат дефектолози и дополнителен помошен персонал. - Во голем дел од училиштата нема формирано училишни инклузивни тимови.	- Воведување на прецизна и конкретна рамка за заштита од дискриминација на учениците со посебни потреби. Потребно е соодветно имплементирање на концептот на инклузија во Законот за стручно образование и обука. - Воведување на одредби за пристап на учениците со посебни потреби во објектите на стручно образование и обука, во објектите на провајдерите и кај верификуваните работодавци (исполнувањето на овие услови би било основа за добивање на верификација). - Дополнување на законските прописи во делот на задолжителна обврска за изработка на приспособени наставни материјали согласно со потребите на учениците. - Водење сметка за квалитетна проценка на можностите и способностите на учениците со посебни потреби. - Задолжително ангажирање на дефектолози и асистенти за поддршка во училиштата. - Зајакнување на системот за финансиска поддршка за учениците со посебни потреби и другите маргинализирани групи (на пример, преку Законот за ученички стандард или преку друг закон).
РАЗВОЈ НА ПОСТ-СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ	- Не постојат модалитети што ги поврзуваат средните стручни училишта и другите провајдери од една страна, универзитетите и високообразовните установи и деловната заедница во еден единствен процес на соработка. - Универзитетите и факултетите не ги користат различните форми уредени во Законот за високо образование (инженерски бироа, работилници, центри за правни и бизнис-совети, центри за социјална работа и друга помош на граѓаните, производни пробни центри, галерии, радиостаници и ТВ-станици, технолошки паркови) за нудење на форми на неформално стручно образование.	- Вклучување на високообразовните установи во процесот на стручно образование (преку формални стручни студии или неформално образование). - За зголемување на потенцијалот за развој на стручното образование и насочување на државните политики универзитетите да ја искористат можноста на внатрешните организациони единици, за поврзување на праксата и знаењето и во чие работење може да учествуваат и студентите. - Зајакнување на пост-средното стручно образование.

НЕФОРМАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ	• Не постои видлива силна поврзаност меѓу деловната заедница и отворените граѓански универзитети за доживотно учење. • Овие универзитети не успеаја посериозно да се поврзат, особено со големите странски инвеститори.	• Усогласување на одредбите во Законот за отворените граѓански универзитети за доживотно учење заради вклучување на претставници од деловната заедница во управните одбори (барем еден). Оваа одредба би можело да важи и за приватните отворени граѓански универзитети со оглед на фактот што и тие вршат дејност од јавен интерес.
УЧЕНИЦИ	• На најголем дел од учениците не им е дадена можноста за ефикасна и ефективна практична обука кај работодавец. Овој дел често се реализира во училишните кабинети, чии услови не се компатабилни со состојбите и потребите на работодавачите и не може да бидат замена за практична обука кај работодавец. • Во поглед на правата на учениците, постојните прописи не го гарантираат правото на надомест при практична обука кај работодавец, ниту пак правата од безбедност и здравје при работа, како и правата определени со Законот за работни односи (за ученици помлади од 18 години). • Содржината на договорите помеѓу учениците (односно учесниците во обуката) и работодавците не ги опфаќа сите потребни аспекти за уредување на меѓусебните права и обврски. • Чираштвото како процес за стекнување со вештини и квалификации во основа е надвор од системот на стручно образование и обука. • Не постои сериозен и организиран надзор и контрола на квалитетот (вклучително и инспекциски) над спроведување на практичната обука кај работодавецот во рамките на самото работно место. • Има ситуации кога работодавците ги користат учениците за помошно-технички работи што се надвор од програмата и целите што треба да се исполнат со практичната обука.	• Подетално и попрецизно уредување на правата на учениците и учесниците во процесот на стручно образование и обука со правна регулатива, како и со проширување и прецизирање на содржината на договорите. • Да се стави акцент на правото на надомест, како и на правата за безбедност при работа (усогласување и предвидување на примена на Законот за безбедност и здравје при работа), но и правата предвидени во Законот за работни односи, поконкретно делот XXIII. • Да се разгледаат можностите за субвенционирање на правото на надомест на учениците и учесниците во обуките во духот на актуелниот Закон за занаетчиска дејност (исплата на месечниот надоместок од страна на вршителот на занаетчиска дејност или Буџетот на РМ преку оперативен план за активни програми и мерки за вработување на АВРМ или проекти и други извори). • Содржината и исполнувањето на договорите во сите аспекти треба да биде предмет на посеопфатен инспекциски надзор. Треба да се најде посоодветно решение за водење на регистри на договорите (сегашното решение покажува дека не е доволно ефикасно и целосно). • Потребно е подетално да се уреди правото на отсуство од работа поради учество во образована програма за возрасни, како и да се направи разлика кога учесникот е упатен на обука од работодавецот или пак по сопствена иницијатива. • Да се дефинира посебна стратегија за развојот на занаетчиството во контекст на средното стручно образование и официјализирање на оваа форма на стекнување на компетенции. Таквата стратегија треба да дефинира дали чираштвото ќе се приближи кон формите на ЗСОО или ќе остане на ова ниво.

СОРАБОТКА СО ДЕЛОВНАТА ЗАЕДНИЦА	• Не постои системска ефикасна врска помеѓу деловната заедница и државните институции. • Не постои усогласеност во планирањето на потенцијалите на стручното образование со потребите на пазарот на трудот. • Деловната заедница не ги согледува доволно можностите и значењето на соработката со стручните училишта и другите провајдери. Не постои долгорочна поврзаност (на пример: не постои сериозен систем на стипендирање од страна на деловната заедница што ќе ги привлече добрите ученици кај потенцијалните работодавачи). Најчесто сите (малубројни) иницијативи во оваа насока се појавуваат кога деловната заедница ќе биде принудена да обезбеди работници и тие се во вид на краткорочни решенија.	• Развој и унапредување на потребните вештини или квалификации на менаџерите за да ги препознаат предностите на практичната обука на средношколците во компаниите. • Допрецизирање на законските одредби што предвидуваат вклучување на претставници на деловната заедница во различни сегменти на стручното образование и обука, вклучувајќи ги и можностите за субвенционирање. • Со оглед на ограничените можности на малите и средните претпријатија да се јават како работодавачи согласно со Законот за стручно образование и обука, препорачливо е усогласување на законската рамка во насока овие мали субјекти да се групираат и да истапуваат заедно како организатори на практична обука со цел да ги рационализираат своите ресурси.
СОРАБОТКА ПОМЕЃУ ДРЖАВНИТЕ ОРГАНИ	• Системот има голем број државни институции (министерства и други тела) кои често пати дејствуваат неусогласено. Се наметнува евидентна потреба од нивно поврзување/спојување (бројни надлежности се определени во една или две институции) со цел да се обезбеди координација и ефикасност на системот. • На локално ниво не постои координација помеѓу сите заинтересирани страни (општини, бизнис-заедница и работодавачи, училишта, ученици, родители, подрачни единици на министерствата итн.). • Локалната самоуправа (општината и Градот Скопје) е занемарена, нејзината улога и значење се неоправдано ограничени во корист на централните органи на власт. • Во рамките на стручните институции (БРО, ЦСОО, ЦОВ, ДПИ, ДИЦ), како и стручните тела (советите согласно со Законот за стручно образование на возрасни и Законот за стручно образование и обука), надлежните тела и комисии (согласно со Законот за учебници), не постои ефикасна соработка, координација и синхронизираност.	• Неопходна е поефикасна координација и комуникација помеѓу надлежните државни органи. Овој систем може да биде изграден преку дефинирање на посебен централизиран орган на власт (одредено министерство) кој ќе биде носител на одлуките, како и единствена и посебна централна, ефикасна, стручна и професионална институција надлежна за системот на стручно образование и обука. • Препорачливо е да има централна координација на оперативните активности, која би довела до ефективен дијалог меѓу деловната заедница и установите/провајдерите, зголемување на улогата на Агенцијата за вработување, како и координација на локално ниво. • Препорачливо е сите регистри што по разни основи се водат од различни институции да бидат јавно достапни на интернет-страниците на институциите, кои со закон се овластени да ги водат овие регистри. • Зголемување на улогата, самостојноста и надлежностите на Центарот за стручно образование и обука (во делот на наставни планови и програми, изработка на учебници, координација со деловната заедница). • Преиспитување на надлежностите што се однесуваат на стручното образование и обука а се во мандат на БРО.

3.2. Резултати во врска со финансирањето и алокацијата на ресурсите во формалното стручно образование и обука

Во овој дел се дадени резултатите од анализата на финансирањето на формалното стручно образование и обука, во 7-те сектори и 4-те региони во земјата. Наодите се засновани на информации од неколку извори: билансот на приходи и расходи како дел од годишната сметка на училиштата, одговорите на прашањата во прашалникот во врска со состојбите во училиштата за ресурсите и алокацијата на ресурсите, информациите од единиците на локалната самоуправа и Град Скопје, како и информации од реализираните интервјуа.

А. Приходи и расходи на училиштата

А.1. Приходи

Анализата на приходите на средните училишта означуваше анализа на податоците за финансиското работење на училиштата достапни во билансот на приходи и расходи, кој претставува составен дел на годишната сметка. Анализата на приходите во целните региони покажа дека:

- Во 2017 година вкупните приходи на училиштата изнесувале повеќе од 1,1 милијарди денари.
- Училиштата во најголем дел се финансираат преку трансфери од други нивоа на власта (централната и локалната власт) и тоа речиси 97 проценти од вкупните приходи на училиштата.
- Училиштата речиси не остваруваат неданочни приходи и немале капитални приходи во 2017 година.

Табела 7. Структура на приходи на средните стручни училишта во денари

ПРИХОД	Југозападен Регион	Југоисточен Регион	Полошки Регион	Скопски Регион	ВКУПНО
Такси и надоместоци	1.015.800	2.322.565	13.006.779	16.659.292	33.004.436
Други неданочни приходи	124.487		407.221	174.920	706.628
Трансфери од други нивоа на власт	69.524.675	77.360.684	248.540.365	723.529.189	1.118.954.913
Донации од странство	578.384		1.726.525	2.927.546	5.232.455
Тековни донации				20.000	20.000
ВКУПНО	71.243.346	79.683.249	263.680.890	743.310.947	1.157.918.432

Извор: Завршни сметки на средните училишта за 2017 година.

A.2. Расходи

Анализата на расходите поаѓа од намената за која биле потрошени средствата на средните стручни училишта во четирите региони. Податоците и во овој случај беа прибирани од билансот на приходи и расходи на завршната сметка. Во основа, расходите беа организирани во пет категории, т.е. класи, групирани на идентичен начин како во билансот на приходи и расходи. Така, категоријата „Плати и надоместоци“ ги опфаќа платите, надоместоците и сите придонеси потрошени за вработените во училиштето. Во „Стоки и услуги“ се евидентирани расходите направени за патни и дневни расходи, комунални услуги, греење, комуникација и транспорт, материјали и ситен инвентар, поправки и тековно одржување, договорни услуги, привремени вработувања и други тековни расходи. „Каматни плаќања“ ги вклучуваат каматните плаќања кон нерезидентни кредитори, кон домашни кредитори и кон други нивоа на власт. Субвенциите за јавни и приватни претпријатија и трансферите до невладини организации се вклучени во категоријата „Субвенции и трансфери“. Последната категорија, „Капитални расходи“, ги вклучува расходите за купување на опрема и машини, градежни објекти, купување на мебел, возила и др.

Во следната табела се претставени вкупните расходи на училиштата за секоја од овие категории одделно, групирани по регион. Податоците се однесуваат на 2017 година.

Табела 8. Структура на расходи во денари

РАСХОД	Југозападен Регион	Југоисточен Регион	Полошки Регион	Скопски Регион	ВКУПНО
Плати и надоместоци	86.023.050	44.393.665	198.449.310	261.537.255	590.403.280
Стоки и услуги	18.959.009	33.243.437	131.915.736	120.231.544	304.349.726
Каматни плаќања	0	0	250.791	14.050	264.841
Субвенции и трансфери	2.306.742	0	677.095	810.660	3.794.497
Капитални расходи	137.373	0	353.368	8.412.970	8.903.711

Извор: Завршни сметки на средните училишта за 2017 година.

Ако подетално се погледне структурата на расходите, може да се забележи дека во сите четири анализирани региони училиштата најмногу средства потрошиле за плати и надоместоци на вработените (65 проценти). Високо е учеството и на расходите за набавка на стоки и услуги (33,5 проценти). Капиталните расходи, пак, учествуваат со помалку од еден процент од вкупниот износ на расходи.

Во продолжение се дадени износите на вкупните расходи и приходи по ученик за четирите региони.

Табела 9. Вкупен приход и расход по ученик во 2017 година, по регион во денари

РЕГИОН	Број на ученици	Вкупни расходи	Вкупни приходи	Расходи по ученик	Приходи по ученик
Југозападен	3 124	214.714.975	72.383.633	68.731	23.170
Југоисточен	3 469	155.274.204	82.005.814	44.761	23.640
Полошки	1 472	662.939.232	277.094.890	450.366	188.244
Скопски	7 500	773.599.988	760.145.159	103.147	101.353
ВКУПНО	15 565	1.806.528.399	1.191.629.496	116.064	76.558

А.3. Донации

Законот за средно образование предвидува можност јавните средни училишта да стекнуваат средства и на други начини освен преку дотации од надлежното министерство. Еден од најзначајните проактивни механизми со цел да се поттикне општествената одговорност е и донирањето. Истражувањето покажа дека една третина од вкупниот број на училишта вклучени во истражувањето имале донации во 2017 година; една третина училишта немале донации; а една тртина од училиштата немаат доставено одговор. Вкупниот износ на донирани средства во училиштата во 2017 година изнесува 23.043.838 денари, а нивниот распоред по региони е даден во табела 10.

Табела 10. Донации во 2017 година по региони

РЕГИОН	Вкупен износ на донации во училиштата (во денари)
Југозападен	0
Југоисточен	0
Полошки	4.870.117
Скопски	18.173.721
ВКУПНО	23.043.838

Извор: Добиени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

Најчесто во својство на донатор се јавува Министерството за образование и наука и Градот Скопје, а поретко здруженија на граѓани и приватни компании. Дел од средните училишта во избраните региони имаат примено донација во 2017 година и од страна на кинеската влада, најчесто во форма на информатичка и компјутерска опрема.

A.4. Опременост на кабинетите по стручните предмети и за практична настава

Следно прашање поврзано со алокацијата на финансиските ресурси на средните стручни училишта се однесува на набавката на наставните и нагледните средства во кабинетите по стручните предмети и за потребите на практичната настава. За ова беа побарани две информации: 1) колку средства потрошило училиштето за набавка на машини/опрема/материјали, односно какви било наставни и нагледни средства за кабинетите по стручните предмети и за практична настава во 2017 година, по струка, и 2) колкава е вредноста на машините/опремата/материјалите, односно сите наставни и нагледни средства за кабинетите за практична настава што ги поседува училиштето заклучно со 2017 година⁹.

На првото поставено прашање беше добиен одговор од 18 училишта (60 проценти) од вкупниот број на училишта вклучени во истражувањето. Од нив, 11 училишта издвоиле средства за оваа намена во 2017 година, додека другите од различни причини не издвоиле средства за набавка на нови наставни и нагледни средства. Вкупниот износ на издвоени средства за оваа намена изнесува 8.321.372 ден.

Табела 11. Потрошени средства за набавка на машини/опрема/материјали, односно наставни и нагледни средства за кабинетите по стручните предмети и за практична настава

СТРУКА	ВКУПЕН ИЗНОС ВО ДЕНАРИ
Земјоделска струка	0
Електротехничка струка	2.792.795
Машинска струка	107.985
Лични услуги	211.359
Хемиско-технолошка	415.907
Здравствена	587.188
Угостителска	0

Извор: Добиеени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

Од анализата по струки може да се забележи дека највисок вкупен износ на средства потрошени за набавка на машини/опрема/материјали, односно какви било наставни и нагледни средства за кабинетите по стручните предмети и за практична настава во 2017 година има во училиштата во електротехничката струка (вклучувајќи ги и ИТ-профилите), додека училиштата од областа на земјоделската струка, воопшто не издвоиле средства во 2017 година за оваа намена.

Нагласената диспропорција, освен во струките, може да се забележи и во регионалната распределба. Така, за горенаведената потреба најмногу издвојуваат училиштата што припаѓаат на Скопскиот Регион, додека ниту едно од училиштата од планскиот Југозападен Регион, што одговориле на ова прашање, не издвоило средства.

⁹ Од училиштата беше побарано да достават листа на машини/опрема/материјали, односно наставни и нагледни средства за кабинетите за практична настава што ги поседува училиштето заклучно со 2017 година, како и одделна листа за средствата набавени само во 2017 година (за целото училиште и по насока). На ова прашање добивме одговори од 15 училишта, но податоците беа нецелосни, нестандардизирани или непрецизни и поради тоа не постоеше можност да се споредат и изведат заклучоци за струките и регионите.

Табела 12. Потрошени средства за набавка на машини/опрема/материјали, односно какви било наставни и нагледни средства за кабинетите по стручните предмети и за практична настава во 2017 година, по региони

РЕГИОН	ВКУПЕН ИЗНОС ВО ДЕНАРИ
Скопски	8.213.919
Југозападен	0
Југоисточен	51.931
Полошки	55.522

Извор: Добиени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

Во следната табела, пак, е претставена вредноста на машините, опремата, материјалите и другите наставни и нагледни средства за кабинетите за практична настава што ги поседува училиштето заклучно со 2017 година, по струка. И од овој приказ може да се забележи евидентниот дисбаланс меѓу состојбите во различните струки.

Табела 13. Вредност на машините/опремата/материјалите, односно сите наставни и нагледни средства за кабинетите за практична настава што ги поседуваат училиштата, заклучно со 2017 година.

СТРУКА	ВРЕДНОСТ
Земјоделска	0
Здравствена	855.264
Лични услуги	286.694
Угостителско-туристичка	165.580
Електротехничка	987.760
Машинска	10.231.826
Хемиско-технолошка	387.585
ВКУПНО	12.914.709

Извор: Добиени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

А.5. Финансирање на обуки

Еден од основните предуслови за квалитетно средно стручно образование е континуираното вложување во едукација и надградба на знаењата на постојниот наставен кадар. Обуките на наставниот кадар претставуваат значајна форма на инвестиција во човечки капитал во овој домен и обезбедуваат постојано иновирање и модернизација на образовниот процес.

Истражувањето покажа дека само 11 од училиштата во избраните 4 региони издвоиле средства за организација или учество на обука за наставниот кадар во 2017 година, 10 училишта известија дека не издвоиле средства за оваа намена, а останатите училишта не одговорија на прашањето.

Врз основа на добиените податоци од училиштата, беше пресметано дека вкупниот износ на издвоени средства за оваа намена во 2017 година изнесува 1.515.266 денари. Интересно е да се погледне и дистрибуцијата на издвоените средства по региони. Лидер во оваа категорија повторно е Скопскиот Регион, каде што училиштата издвоиле вкупно 1.429.035 ден. за организација или учество на обука за наставниот кадар.

Табела 14. Потрошени средствата за организација или учество на обука за наставниот кадар во 2017 година

РЕГИОН	ВКУПНО СРЕДСТВА ВО ДЕНАРИ
Скопски	1.429.035
Југозападен	0
Југоисточен	47.280
Полошки	38.951

Извор: Добиеени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

Од друга страна, важен сегмент во обезбедувањето на квалитетен образовен процес во стручните училишта претставува и организацијата на практичната обука. Имено, училиштата преку вложување на ресурси во организација на практичната обука кај работодавец можат во голема мера да ги подобрат можностите на учениците побрзо и полесно да ги совладаат спецификите на струката, односно профилот и на тој начин поефикасно да се подготват за потребите на пазарот на трудот.

Сепак, добиените одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер покажаа дека од 20 училишта кои одговориле на поставеното прашање само 3 средни стручни училишта издвојуваат средства за оваа намена.

Табела 15. Број на училишта што потрошиле средства за организација на практична обука кај работодавец во 2017 година

ПРАКТИЧНА ОБУКА КАЈ РАБОТОДАВЕЦ	БРОЈ НА УЧИЛИШТА
Училиштето издвоило средства	3
Училиштето не издвоило средства	17
Нема одговор	10

Извор: Добиеени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

Притоа, вкупниот износ на потрошени средства во 2017 година изнесува 34.958 ден. Од нив, 23.344 потрошило СУГС „8-ми Септември“ од Скопје, додека во СУГС „Владо Тасевски“ биле потрошени вкупни 11.614 ден. Од страна на СОСУ „Илинден“ беше добиен одговор дека биле издвоени средства за превоз во врска со организацијата на практична обука кај работодавец, меѓутоа не беше добиена прецизна информација за висината на оваа ставка. Во оваа насока, беше поставено и прашање до училиштата за тоа дали и колкав износ училиштето

има потрошено за вработените (наставен и ненаставен кадар), кои се вклучени во практичната обука кај работодавец во 2017 година. Дистрибуцијата на одговорите на ова прашање е слична како кај претходното прашање. Имено, само 2 училишта, од вкупно 30, одговорија потврдно на ова прашање. Притоа, СУГС „Браќа Миладиновци“ од Скопје издвоило 163.700 ден. за оваа намена, додека СОСУ „Илинден“ одговори дека издвоиле за превоз до местото на работодавачот, но без конкретна информација за вкупниот трошок.

Табела 16. Средства за вработените во училиштето што се вклучени во практичната обука кај работодавец во 2017 година

ИЗДВОЕНИ СРЕДСТВА	БРОЈ НА УЧИЛИШТА
Училиштето издвоило средства	2
Училиштето не издвоило средства	18
Нема одговор	10

Извор: Добиени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

A.6. Трошоци на товар на учениците, односно родителите

Во однос на последното прашање од овој дел, колкави се трошоците во вкупен износ, а на товар на учениците, односно родителите во наставната 2017/2018 год. за осигурување (за некои профили посебен вид на осигурување), здравствени прегледи, опрема, униформи, патни трошоци на ученикот до компанијата во која посетуваат обука, најголемиот дел од училиштата одговорија дека не ја поседуваат оваа информација.

Табела 17: Препораки за приходи и расходи на училиштата

ПРИХОДИ И РАСХОДИ НА УЧИЛИШТАТА
Препораки
- Вкупните приходи на училиштата во четирите региони изнесуваат речиси 1,16 милијарди денари. Притоа, постојат очигледни разлики во вкупните приходи на училиштата по региони. Речиси сите приходи од училиштата (повеќе од 96 проценти) претставуваат трансфери од други нивоа на власта. Учеството на неданочните приходи е незначително. - Потребно е да се надминат регионалните диспропорции во обезбедувањето на средства за формалното стручно образование и обука со цел да се обезбеди квалитетно образование. - Да се поттикнат училиштата да бараат и креираат алтернативни извори на финансирање и зголемување на сопствените приходи. - Да се намали учеството на непродуктивните расходи.

- Задолжително да се поттикне зголемување на капиталните расходи, пред сè, набавка на опрема и машини за кабинетите за практична настава. Треба да се поттикне донаторството, потребен е проактивен пристап (и обука) од училиштата за наоѓање алтернативни извори на финансирање.
- Треба да се поттикне свеста за потребата од општествена корпоративна одговорност и донации од компаниите.
- Училиштата треба да издвојуваат повеќе средства за финансирање на практична обука кај работодавач.
- Училиштата треба да издвојуваат повеќе средства за организација или учество на наставниот кадар на обука.

Б. Правна рамка за финансирање и субвенционирање

Во рамки на истражувањето беше опфатена и анализа на правната рамка за финансирање и субвенционирање на средното стручно образование. Оваа анализа се однесува на регулативите за финансирање на јавните установи што се вклучени во процесот на стручно образование и обука (формално и неформално).

Согласно со Законот за средно образование¹⁰, финансирањето на средните стручни училишта може да се врши преку буџетски средства (преку јавните фондови), преку дополнителни средства издвоени од локалната самоуправа (основач на училиштето) и преку сопствени средства што ги остваруваат училиштата при вршењето на нивните дејности. Согласно со членот 101 од ЗСО, средствата за финансирање на јавното средно образование се обезбедуваат од Буџетот на РМ, на начин и по постапка утврдени со Законот за буџетите на Република Македонија, Законот за извршување на Буџетот на Република Македонија и Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа. Овие средства се распределуваат на општините по пат на блок-дотации и наменски дотации согласно со Уредбата за методологијата за утврдување на критериумите за распределба на блок-дотациите и Уредбата за методологијата за распределба на капиталните и наменските дотации утврдени во Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа. Со наведените уредби се уредува распределбата на средствата од блок-дотацијата и од наменската дотација, која се врши врз основа на формула и согласно со фазите за фискалната децентрализација утврдени во Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа.

Формулата за распределба на средствата се изведува основно од бројот на учениците во средните училишта на своето подрачје. Врз изведувањето на формулата можат да имаат влијание и следниве објективни фактори: возраста на учениците, планот и програмите што се реализираат во училиштето, типот на училишниот објект, локацијата на училиштето и друго.

¹⁰ Закон за средно образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016, 67/2017 и 64/2018).

Покрај тоа, согласно со членот 101-а, општината може да ја дополни добиената блок-дотација, односно наменска дотација за образование со средства од сопствени извори, освен за платите на вработените во училиштата. Согласно со членот 103 од ЗСО, јавните училишта, односно установите за образование на возрасни можат да стекнуваат средства од давање образовни услуги на граѓани што не се утврдени како потреби и интереси на државата и за кои таа не обезбедува средства.

Согласно со членот 104, јавните училишта можат да стекнуваат средства и од: партиципација на корисниците на услуги; продажба на производи и услуги што се добиени како резултат на вршење на основната дејност; трговските друштва, јавните претпријатија, установи и органи на државната управа во кои се остварува практична обука за учениците; проекти одобрени од министерот; камати и дивиденди на пласирани средства; легати, подароци, завештанија и од други извори. Тие ќе бидат наменети за унапредување, осовременување и развој на дејноста во јавните училишта, за што се поднесува извештај до Министерството, односно до надлежниот орган на единицата на локалната самоуправа. Начинот за стекнување и распределба на сопствените средства ги уредува министерот, на предлог на Бирото и Центарот за стручно образование и обука. Согласно со тоа, треба да се наведе Правилникот за начинот на стекнување и распределба на средствата во јавните училишта бр. 20-17268/1 од 30.12.2016 година, односно членот 6 од овој Правилник, кој содржи методологија за распределба на средствата. Од членот 6, а поврзано со активностите на проектот, се делот од средствата во висина од 40 проценти што може да се искористат, меѓу другото, за: набавка на опрема, алати и машини за практична настава; набавка на материјали за изведување на практичната настава; одржување на просториите и училниците за изведување на наставата и на практичната настава; одржување на постојната опрема во училиштето; набавка на средства за заштита при работа на учениците и наставниците инструктори; обука и стручно усовршување на наставниците; практична обука на учениците кај други партнерски училишта во земјата и во странство и посета на компании, саеми, семинари, форуми и конференции на учениците и наставниците во функција на структурата, во земјата и во странство.

Законот за образование на возрасните¹¹ во посебно поглавје го уредува прашањето за финансирање на образованието на возрасните. Согласно со членот 29 од овој Закон, средствата за финансирање и поттикнување на образованието на возрасните се обезбедуваат од Буџетот на РМ, од буџетите на единиците на локалната самоуправа (јавните средства), од учесниците во образованието на возрасните и од други извори утврдени со закон. Во членот 30 се определени трошоците што се финансираат од буџетот и како такви се наведени: трошоците за изведување на програмите за задолжително образование на возрасните, трошоците за изведување на програмите за средно образование на возрасните што имаат завршено само основно образование, други програми на образование, тековно одржување на установите на кои државата е основач и трошоците за следењето, унапредувањето и развојот на образованието на возрасните.

¹¹ „Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2008, 17/2011, 51/2011, 74/2012, 41/2014, 144/2014, 146/2015, 30/2016 и 64/2018.

Од буџетите на единиците на локалната самоуправа се обезбедуваат средства за: трошоци поврзани со изведувањето на програмите во установите за образование на возрасните на кои единицата на локалната самоуправа е основач, тековно одржување во установите за образование на возрасните на кои единицата на локалната самоуправа е основач и инвестиции во установите за образование на возрасните на кои единицата на локалната самоуправа е основач. Од Буџетот на РМ и од буџетите на единиците на локалната самоуправа можат да се одобрат финансиски средства за: опремување со наставни и други средства и развој и реализација на иновативни програми за образование на возрасните. Средствата од Буџетот, утврдени во членот 30 став 1 алинеи 1 и 2 од Законот, се доделуваат на установите, односно институциите за образование на возрасните врз основа на јавен конкурс што го распишува Центарот за образование на возрасни. Средствата од буџетите на единиците на локалната самоуправа, утврдени во членот 31 став 1 алинеја 1 од овој Закон се доделуваат на установите, односно институциите за образование на возрасните врз основа на јавен конкурс што го распишува единицата на локалната самоуправа.

Законот за отворените граѓански универзитети за доживотно учење¹² во членот 16 предвидува дека средствата за финансирање на отворените граѓански универзитети за доживотно учење може да се обезбедат од сопствени приходи од извршени услуги, од основачот, од Буџетот на Република Македонија, како и од легати, подароци, донации и од други извори.

Се чини дека во овој сегмент, во различни прописи се содржани одредби за државна поддршка, но тие не се детално прецизирани, ниту пак содржат задолжителност за постапување на државните институции. Согласно со членот 15 од ЗОО, работодавецот има право да се стекне со финансиски, царински и даночни олеснувања пропишани со закон. Согласно со член 47 од Законот за занаетчиство, се предвидува дека средствата за исплата на месечниот надоместок предвиден за чиракот се обезбедуваат од страна на вршителот на занаетчиска дејност или Буџетот на РМ преку оперативен план за активни програми и мерки за вработување на АВРМ, или проекти и други извори.

Во рамките на спроведените интервјуа поврзани со финансирањето на средното стручно образование, беа идентификувани неколку значајни трендови и ставови.

Очекувано, основната забелешка во делот на финансирањето беше дека *не се одвојуваат доволно средства*. Како најголем проблем беше идентификувана недоволната опременост и застарената опрема во училишта, како и ограничените инвестиции во средното стручно образование. Во делот на функционирањето на средното стручно образование, значајно е да се нагласи дека средните стручни училишта се соочуваат со проблеми во врска со обезбедувањето на опрема за потребите на образовниот процес (*застарената опрема вовлекува поголеми трошоци*). Беа дадени неколку конкретни предлози – на пример, да се предвидат ставки во државниот буџет за опремување на лаборатории.

¹² „Службен весник на Република Македонија“ бр. 36/2011, 41/2014, 145/2015, 55/2016 и 64/2018.

Во разговорите со испитаниците беше присутен генерален став дека училиштита се соочуваат со предизвици при обезбедувањето и на соодветен наставен кадар. На пример, во училиштата, чии наставни планови вклучуваат предмети поврзани со информатичките технологии, речиси е невозможно да се привлечат соодветни кадри (на пример, настава за програмата AutoCAD), со оглед на фактот дека овие профили во другиите сектори имаат месечни примања што се и по неколку пати поголеми од платата во средното образование.

Покрај тоа, осигурувањето на учениците на практична обука во неколку општини не е уредено, со што се јавува предизвик и со трудовата инспекција при реализирањето на практичната настава.

Интересен тренд кај средните стручни училишта е видлив и во однос на располагањето со сопствените приходи. Дел од училиштата имаат сопствени приходи, дел немаат. Училиштата што имаат сопствени приходи (неколку училишта во проектните региони) најчесто имаат вработени во дојолниотелните сектори во кои училиштето ги реализира своите активности, а при што се соочуваат со предизвици во делот на распределбата на средствата од сопствениите приходи, како и при вработување и ангажирање на нови работници. Од една страна, треба да се потенцира дека во неколку училишта постојат примери на добри практики – на пример, едно училиште има автошола, автомобилски сервис, брокерско друштво (АСУЦ „Боро Петрушевски“) итн. Од друга страна, постојат примери на училишта кои загубиле клучни ресурси за својата работа како резултат на надворешни околности (на пример, Земјоделското училиште во Сирумица го изгубило земјоделското земјиште со акти на државата). Во овој контекст, предмет на критика е и Правилникот за начинот на стекнување и распределба на средствата во јавните училишта.

За актуелната состојба со финансирањето, најсликовито зборува податокот дека дел од училиштата што беа предмет на истражувањето имаа блокирани сметки, а посебен предизвик претставува и проблемот на малиот број ученици во паралелка што дојолниотелно ги зголемува трошоците.

Во рамките на спроведените интервјуа беше нагласено дека одредбите за финансирање и дојации се одредуваат преопшто и без критериуми, односно дека средното стручно образование треба да има повисоки коефициенти со оглед на трошоците. Покрај тоа, недостасува систем за следење на распределбата/ трошењето на средствата од блок-дотациите за училиштата, особено на средствата што се наменети за лицата со попреченост.

Табела 18: Препораки за финансирање и субвенционирање

ФИНАНСИРАЊЕ И СУБВЕНЦИОНИРАЊЕ	
Препораки	
- Поттикнување на организирање на дејности што ќе обезбедат сопствени извори на средства за училиштата преку разумно финансиско вреднување на трудот на наставниците (разгледување на методологијата од Правилникот за начинот на стекнување и распределба на средства од јавните училишта). - Конкретизирање на мерките предвидени во членот 15 од Законот за стручно образование и обука преку точно определени планови и програми, како и воведување на други, како на пример "активните мерки" за надоместок на учениците вклучени во практичната обука. - Поттикнување на работодавците за поддршка и донации на училиштата. - Зголемување на средствата што изворно ги одвојуваат единците на локалната самоуправа надвор од блок-дотациите и наменските дотации. - Издвојување на посебни наменски средства за учениците со посебни образовни потреби.	

В. Ресурси за реализација на образовниот процес

Во рамки на образовниот процес во средните училишта беа опфатени неколку истражувачки прашања. Организацијата на образовниот процес во голема мера зависи од обемот и квалитетот на ресурсите со кои располага училиштето. Во оваа смисла, овој дел од анализата опфаќа анализа на материјалните и човечките ресурси на училиштата и нивната мобилност.

В.1. Наставен и ненаставен кадар

Податоците за наставниот и ненаставниот кадар во средните стручни училишта во Југоисточниот, Југозападниот, Полошкиот и Скопскиот Регион покажаа дека вкупниот број на вработени во училиштата изнесува 2 789 лица. Од нив, 81 процент се наставен кадар, додека 19 проценти се ненаставен кадар. Во вкупен износ, највисок број на вработени во стручните училишта има во Скопскиот Регион.

Табела 19. Наставен и ненаставен кадар во средните стручни училишта по региони (учебна 2016/2017 година)

РЕГИОН	Наставен кадар	Ненаставен кадар	ВКУПНО
Југозападен	465	99	564
Југоисточен	321	75	396
Полошки	590	106	696
Скопски	873	260	1133
ВКУПНО	2249	540	2789

Извор: Министерство за образование и наука на РМ.

Меѓутоа, со цел да направиме попрецизна споредба меѓу регионите, беше определен просечниот број на наставен и ненаставен кадар по училишта во регионот, како и по бројот на ученици во училиштата. Добиените резултати се дадени во табелата 20.

Табела 20. Наставен и ненаставен кадар во средните стручни училишта, по училиште и по ученик (учебна 2016/2017 година)

РЕГИОН	Наставен кадар по училиште	Ненаставен кадар по училиште	Наставен кадар по ученик	Ненаставен кадар по ученик
Југозападен	66	14	0,11	0,02
Југоисточен	64	15	0,09	0,02
Полошки	118	22	0,11	0,02
Скопски	62	19	0,1	0,03
ПРОСЕК	73	17	0,1	0,02

Извор: Министерство за образование и наука на РМ.

Може да забележиме дека единствен регион што има драстично повисок број на наставен и ненаставен кадар е Полошкиот Регион каде што во просек работат 118 наставници во едно училиште и 22 лица што се ненаставен кадар. Доколку, пак, го споредиме бројот на кадар во однос на бројот на ученици во соодветниот регион, може да забележиме дека во Југозападниот и Полошкиот Регион работат 11 наставници на 100 ученици, во Скопскиот Регион 10, а во Југоисточниот Регион работат 9 наставници на 100 ученици. Највисок број на ненаставен кадар по ученик има во Скопскиот Регион (3 на 100 ученици).

Ако податоците ги презентираме како број на ученици со кои во просек работи еден наставник во секој од регионите, се констатира дека наставниците во Полошкиот и Југозападниот Регион, во просек, работат со 9 ученици, наставниците од Скопскиот Регион со 10 ученици, додека во Југоисточниот Регион, овој сооднос е 11 ученици по наставник. Во просек, еден наставник во посочените региони и струки работи со 10 ученици.

В.2. Обука на наставниот кадар

Образовниот процес е тесно поврзан и со континуираното вложување во усовршување на знаењата и способностите на наставниот кадар што предава во средните училишта. Поради оваа причина, беше побарана информација од секое училиште одделно за вкупниот број на наставници и за бројот на наставници по стручни предмети и по практична обука кои посетувале обука во 2017/2018 година. Врз основа на добиените одговори беа пресметани следните резултати:

Табела 21. Број на наставници кои посетувале обука во 2017/2018 година

РЕГИОН	Вкупно наставници кои посетувале обука	Наставници по стручни предмети и по практична настава кои посетувале обука
Југозападен	216	150
Југоисточен	91	нема податок
Полошки	нема податок	33
Скопски	357	218
ВКУПНО	664	401

Извор: Добиени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

Во однос на вкупниот број на наставници што работат во училиштата во четирите плански региони, заклучуваме дека 29,5 проценти од вкупниот број на наставници посетиле обука во 2017/2018 година. Речиси двојно поголемо (58,5 проценти во однос на вкупниот број на наставници) е учеството на обуки од страна на наставниците по стручни предмети и практична настава.

В.3. Реализација на практичната обука

Важен сегмент на образовниот процес е организацијата и реализацијата на практичната обука. Истражувањето вклучува информации за реализацијата на практичната обука во техничкото (четиригодишно) образование и во стручното образование на занимања (тригодишно образование). Во табелите во продолжение се презентирани информациите за бројот на ученици што реализирале практична обука во 2017/2018 година, во сите струки и профили во четирите региони.

Табела 22. Реализација на практична обука во техничкото (четиригодишно) образование во средните стручни училишта (учебна 2017/2018 година)

РЕГИОН	Вкупен број на ученици што реализираат практична настава кај работодавач	Вкупен број на ученици што реализираат практична настава во училиште	Вкупен број на ученици што реализираат феријална практика	Вкупен број на ученици што реализираат професионална практика
Југозападен	2 352	100	992	138
Југоисточен	1 576	124	718	211
Полошки	3 294	38	2 277	104
Скопски	5 482	291	2 671	274
ВКУПНО	12 704	553	6 658	727

Извор: Центар за стручно образование и обука.

Табела 23. Реализација на практичната обука во стручното образование на занимања (тригодишно образование) во средните стручни училишта (учебна 2017/2018 година)

РЕГИОН	Вкупен број на ученици што реализираат практична настава кај работодавач	Вкупен број на ученици што реализираат практична настава во училиште	Вкупен број на ученици што реализираат феријална практика	Вкупен број на ученици што реализираат професионална практика
Југозападен	105	141	105	52
Југоисточен	132	144	128	0
Полошки	223	105	216	30
Скопски	888	1 061	931	69
ВКУПНО	1 258	1 451	1 380	151

Извор: Центар за стручно образование и обука.

В.4. Успешност во завршување на учебната година

Иако од училиштата беше побаран податок за бројот на ученици што не успеале да ја завршат претходната учебната година во предвидениот рок, согласно законот, за секоја струка одделно и по наставни години (прва, втора, трета, четврта), сепак добиените одговори се однесуваа на училиштето во целина. Така, врз основа на вака добиените податоци, беше пресметано дека вкупно 152 ученика не успеале да ја завршат наставната година во предвидениот рок, од кои најголем дел – 140 ученици, се од Скопскиот Регион. Сепак, ако ги споредиме овие податоци со вкупниот број на ученици по региони, доаѓаме до заклучок дека во стручните училишта речиси сите ученици успеваат да ја завршат годината во рамки на законски утврдениот временскиот рок.

Табела 24. Број на ученици што не успеале да ја завршат учебната година

РЕГИОН	БРОЈ НА УЧЕНИЦИ
Југозападен	6
Југоисточен	4
Полошки	2
Скопски	140
ВКУПНО	152

Извор: Добиеени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

В.5. Меѓународна мобилност

Во однос на меѓународната поврзаност на средните стручни училишта, беа испитувани два аспекти: дали учениците во училиштата посетувале практична обука кај работодавец/работодавци во компанија/компаниии со доминантен странски капитал во учебната 2017/2018 година, како и дали училиштето има аплицирано и реализирано програми за меѓународна мобилност на ученици и наставници во 2017/2018 година.

Во однос на првото истражувачко прашање беа добиени одговори само од 16 училишта. Притоа, одговорот на 11 од училиштата беше дека нивните ученици не посетувале обука кај работодавец во компанија со доминантен странски капитал.

Табела 25. Број на ученици што посетиле практична обука кај работодавец во компанија со доминантен странски капитал во учебната 2017/18 година, по регион

РЕГИОН	БРОЈ НА УЧЕНИЦИ
Југозападен	17
Југоисточен	0
Полошки	196
Скопски	52
ВКУПНО	265

Извор: Добиени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

На второто прашање во врска со меѓународната мобилност, беа добиени вкупно 19 одговори од училиштата. Училиштата најчесто аплицираат за програмата за мобилност Еразмус+. Од нив, само 8 училишта имаат реализирано програми за меѓународна мобилност на ученици и наставници во 2017/2018 година.

Табела 26. Број на училишта што имаат аплицирано во програми за меѓународна мобилност на ученици и наставници по регион

РЕГИОН	БРОЈ НА УЧИЛИШТА
Југозападен	6
Југоисточен	2
Полошки	1
Скопски	10
ВКУПНО	19

Извор: Добиени одговори на барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер.

Табела 27: Препораки за ресурси за реализација на образовниот процес

РЕСУРСИ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ОБРАЗОВНИОТ ПРОЦЕС	
Препораки	
• Потребно е да се намалат регионалните диспаритети во наставниот и ненаставниот кадар по училиште и по ученик, со цел да се обезбеди еднаков пристап до образование на учениците од различните региони и струки. • Повеќе од 40 проценти од наставниците по стручни предмети и практична настава не посетувале обука во 2017 година. Потребно е да се зголеми учеството на наставниот кадар, посебно наставниците по стручни предмети и практична настава, во обуки за понатамошно усовршување на знаењата и способностите на наставниците. • Треба да се поттикне меѓународната мобилност во средното образование, односно да се стимулираат училиштата да аплицираат и реализираат програми за меѓународна мобилност на ученици и наставници и да се зголеми бројот на ученици што посетуваат практична обука кај работодавци во компании со доминантен странски капитал.	

Г. Финансирање од страна на единиците на локалната самоуправа

Во овој дел од истражувањето се фокусиравме на финансирањето на јавното средно образование од страна на единиците на локалната самоуправа. Главна истражувачка алатка што беше користена во овој дел претставува барањата за слободен пристап до информации од јавен карактер што беа испратени до девет општини, кои припаѓаат на Полошкиот, Југоисточниот и Југозападниот Регион и Градот Скопје. Барањата беа идентични за секоја единица на локалната самоуправа и содржеа прашања што се однесуваат на финансирањето на средното образование. На поставените прашања одговорија Градот Скопје и општините Илинден, Тетово, Струмица, Гевгелија, Валандово, Македонски Брод, Охрид и Струга, додека повратен одговор отсуствува од општините Радовиш и Кичево.

Резултатите покажуваат дека главен извор на финансирање на средното образование, вклучувајќи го и стручното образование, претставуваат дотациите. Дотациите претставуваат средства што ги доделува државата на организации или претпријатија за покривање на редовните трошоци или за други цели. Висината на дотациите се уредени со упатствата во уредбата за Методологија за утврдување на критериуми за распределба на блок-дотации за средното образование по општини и Градот Скопје за 2017 година¹³. Во основа, висината на вкупните дотации од општините до средните училишта зависи, пред сè, од бројот на учениците во средните училишта на своето подрачје, но и од другите објективни фактори: возраста на учениците, планот и програмите што се реализираат во училиштето, типот на училишниот објект, локацијата на училиштето и друго. Највисок износ на дотации има одвоено Градот Скопје во кој се наоѓаат вкупно 30 јавни средни училишта, додека најнизок износ на дотации има Општината Илинден со едно училиште.

¹³ Достапна на: <http://www.slvesnik.com.mk/Issues/3b8be53e03d949a3b67dfce77ae975b8.pdf>

Табела 28. Вкупен износ на дотации од општините за средните училишта во 2017 година во четирите региони

ОПШТИНА	РЕГИОН	ВКУПЕН ИЗНОС НА ДОТАЦИИ (ДЕН.)
Град Скопје	Скопје	1.071.988.575
Илинден	Скопје	16.645.000
Тетово	Полог	420.571.000
Струмица	Југоисток	188.068.825
Радовиш	Југоисток	43.747.000
Гевгелија	Југоисток	51.897.000
Валандово	Југоисток	19.630.000
Македонски Брод	Југозапад	17.058.000
Охрид	Југозапад	119.100.000
Струга	Југозапад	129.000.000
Кичево	Југозапад	99.503.000
ВКУПНО		2.177.208.400

Извор: Барања за слободен пристап до информации од јавен карактер испратени до општините и податоци добиени од Министерството за образование и наука на РМ.

Освен преку дотации, Законот за средното образование предвидува можност средните училишта да обезбедуваат финансиски средства и на други начини, како на пример партиципација на корисниците на услуги, продажба на производи и услуги што се резултат на вршење на основна дејност, средства од трговските друштва, јавните претпријатија, установи и органи на државната управа во кои се остварува практична обука за учениците, проекти одобрени од министерот, камати и дивиденди, легати, подароци, завештанија и друго (чл. 104). Законот не ја исклучува можноста средните училишта да добиваат донации и притоа во својство на донатори да се јават и општините. Праксата во овој дел покажува дека пет од вкупно десетте општини вклучени во истражувањето им донирале средства на јавните училишта во дадената општина. Во продолжение е дадена информација за општините - донатори и вкупниот износ на донираните средства во 2017 година.

Табела 29. Вкупен износ на донации од општините кон јавните средни училишта во општината во 2017 година

ОПШТИНА	РЕГИОН	ВКУПЕН ИЗНОС НА ДОНАЦИИ ОД ОПШТИНАТА (ДЕН.)
Скопје	Скопски	11.202.553
Илинден	Скопски	814.836
Струмица	Југоисточен	99.600
Охрид	Југозападен	89.350
Струга	Југозападен	135.900
ВКУПНО		12.342.239

Извор: Барања за слободен пристап до информации од јавен карактер испратени до општините.

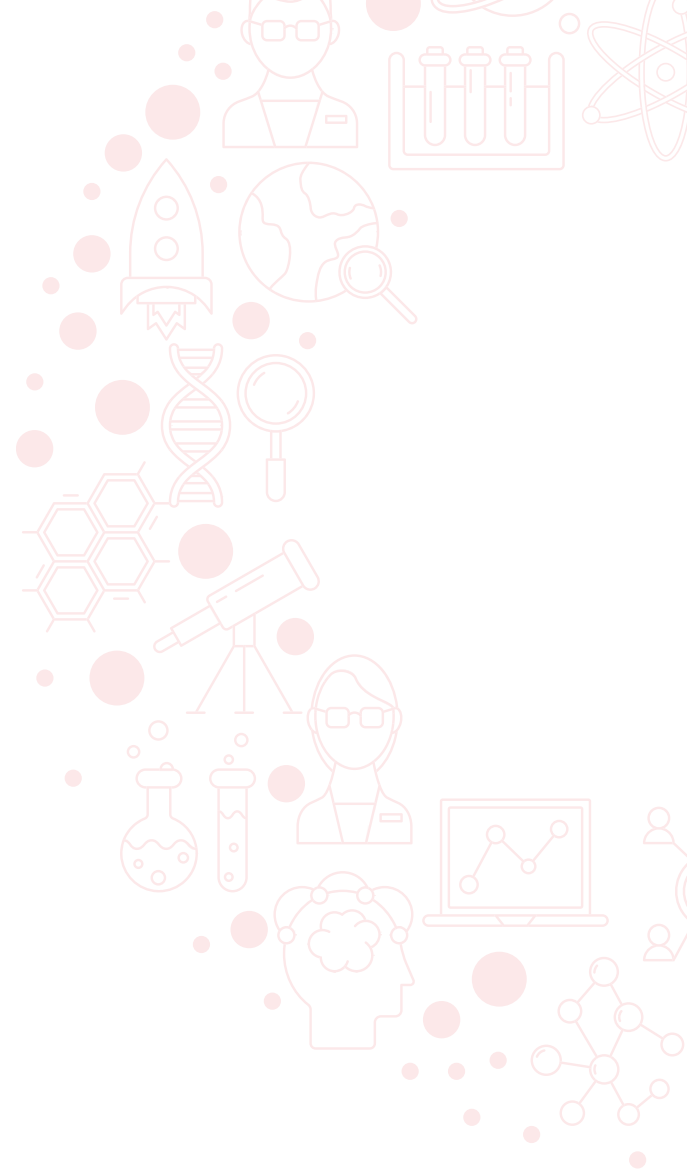
Во однос на прашањата што се однесуваа на инклузивните процеси во средното образование, не беа добиени охрабрувачки одговори. Имено, единствено Општината Струмица од испитаните 10 општини одговорила дека во 2017 година издвоила и потрошила вкупно 62.000 денари за средно образование на деца со попреченост; единствена општина што издвоила и потрошила средства за средно образование на деца Роми во 2017 година била Општината Илинден, која помогнала на вкупно 3 ученика од ромска етничка припадност; единствена општина што издвоила и потрошила средства за средно образование на деца со неповолен социјален статус во 2017 година е Општината Охрид со издвоени 216.000 денари.

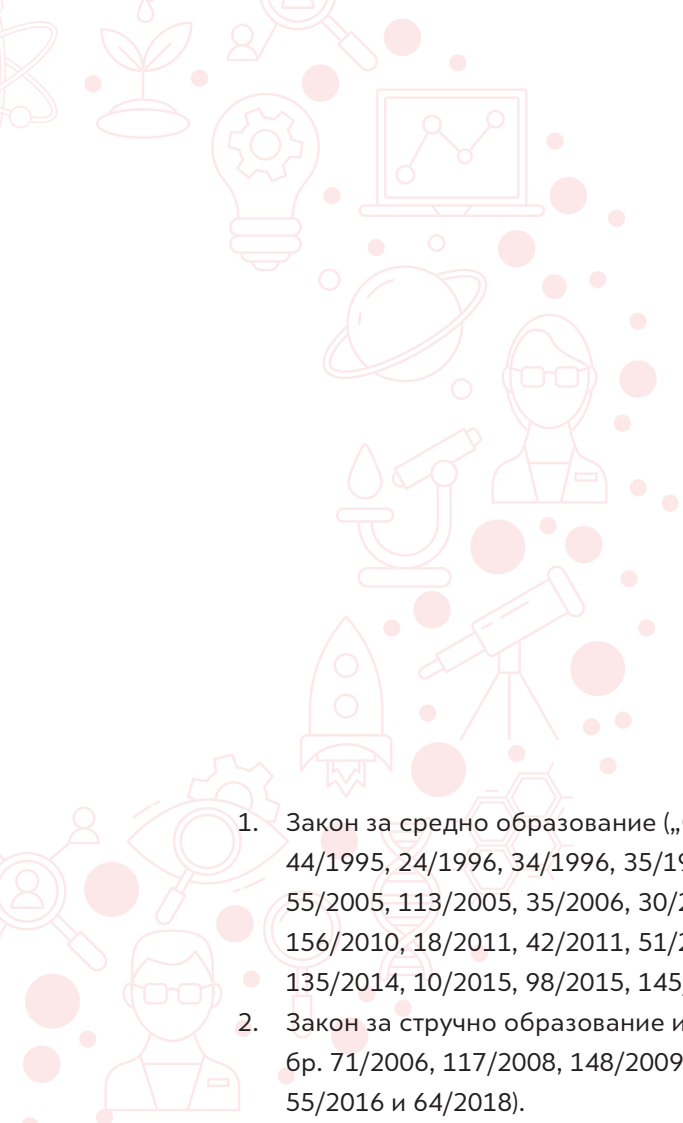
Анализите на добиените одговори преку барањата за слободен пристап покажаа дека 44 проценти од општините што одговориле на ова прашање, имаат правилници или други документи со кои се регулира износот или намената на финансиските средства за средно стручно образование. Така, Градот Скопје има донесено Методологија за распределба на блок-дотација во средното образование во Градот Скопје, Општината Тетово има Одлука на Советот на општината, Општината Охрид има Методологија за распределба на блок-дотација за основно и средно образование во Општина Охрид (2012 и 2018), додека Општината Струга донела Одлука за утврдување на критериуми за распределба на блок-дотација за средно образование.

Сите општини што одговорија на барањето за слободен пристап до информации од јавен карактер потврдија дека доставиле предлог до Министерството за образование и наука за потребниот број на паралелки, односно ученици по струки за учебната 2017/2018 година.

Табела 30: Препораки за финансирање на стручното образование од страна на единиците на локалната самоуправа

ФИНАНСИРАЊЕ НА СТРУЧНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ОД СТРАНА НА ЕДИНИЦИТЕ НА ЛОКАЛНАТА САМОУПРАВА	
Препораки	
• Општините треба да се поврзат подобро со училиштата и бизнис-заедницата во нивната средина и да ги идентификуваат нивните реални потреби за доследно спроведување на образовниот процес. • Потребно е да се изготват дополнителни акти што би го уредувале процесот на финансирање на формалното стручно образование и обука од страна на општините, земајќи ги предвид спецификите на струките.	

ИЗВОРИ

ЗАКОНИ

1. Закон за средно образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/1995, 24/1996, 34/1996, 35/1997, 82/1999, 29/2002, 40/2003, 42/2003, 67/2004, 55/2005, 113/2005, 35/2006, 30/2007, 49/2007, 81/2008, 92/2008, 33/2010, 116/2010, 156/2010, 18/2011, 42/2011, 51/2011, 6/2012, 100/2012, 24/2013, 41/2014, 116/2014, 135/2014, 10/2015, 98/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016, 67/2017 и 64/2018).
2. Закон за стручно образование и обука („Службен весник на Република Македонија“ бр. 71/2006, 117/2008, 148/2009, 17/2011, 24/2013, 137/2013, 41/2014, 145/2015, 55/2016 и 64/2018).
3. Закон за високо образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 82/2018).
4. Закон за установи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 32/2005; 120/2005 и 51/2011).
5. Закон за националната рамка на квалификации („Службен весник на Република Македонија“ бр. 137/2013 и 30/2016).
6. Закон за Бирото за развој на образованието („Службен весник на Република Македонија“ бр. 37/2006; 142/2008; 148/2009; 69/2013; 120/2013; 148/2013; 41/2014; 30/2016 и 64/2018).
7. Закон за Државниот испитен центар („Службен весник на Република Македонија“ бр. 142/2008; 148/2009; 41/2014; 55/2016; 142/2016 и 64/2018).
8. Закон за отворени граѓански универзитети за доживотно учење („Службен весник на Република Македонија“ бр. 36/2011, 41/2014, 145/2015, 55/2016 и 64/2018).
9. Закон за безбедност и здравје при работа („Службен весник на Република Македонија“ бр. 92/2007, 136/2011, 23/2013, 25/2013, 137/2013, 164/2013, 158/2014, 15/2015, 129/2015, 192/2015 и 30/2016).
10. Закон за образование на возрасни („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/2008, 17/2011, 51/2011, 74/2012, 41/2014, 144/2014, 146/2015, 30/2016 и 64/2018).
11. Закон за педагошка служба („Службен весник на Република Македонија“ бр. 18/2011, 41/2014, 55/2016 и 64/2018).
12. Закон за работни односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 62/2005, 106/2008, 161/2008, 114/2009, 130/2009, 149/2009, 50/2010, 52/2010, 124/2010,

- 47/2011, 11/2012, 39/2012, 13/2013, 25/2013, 170/2013, 187/2013, 113/2014, 20/2015, 33/2015, 72/2015, 129/2015, 27/2016 и 120/2018).
13. Закон за учебници за основно и средно образование („Службен весник на Република Македонија“ бр. 98/2008, 99/2009, 83/2010, 36/2011, 135/2011, 46/2012, 24/2013, 120/2013, 29/2014, 146/2015, 217/2015, 30/2016 и 21/2018).
14. Закон за занаетчиство („Службен весник на Република Македонија“ бр. 215/2015).
15. Закон за стопански комори („Службен весник на Република Македонија“ бр.54/2002 I 84/2005).
16. Закон за просветна инспекција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 52/2005 81/2008, 148/2009, 57/2010, 51/2011, 24/2013, 137/2013, 164/2013, 41/2014, 33/2015, 145/2015, 30/2016 и 64/2018).
17. Закон за наставници во основните и средните училишта („Службен весник на Република Македонија“ бр. 10/2015, 145/2015, 30/2016, 127/2016 и 67/2017).

СТРАТЕШКИ ДОКУМЕНТИ

1. Стратегија за образование на возрасни 2016–2020 година
2. Програма за реформи во вработувањето и социјалната политика 2020
3. Национална стратегија за вработување 2016–2020
4. Национална старатегија за младите 2016–2025 година
5. Стратегија за стручно образование и обука во контекст на доживотно учење 2013–2020 со акциски план
6. Концепција за модернизација на техничкото образование од 2016 година
7. Концепција за постсредно образование 2010 година
8. Концепција за стручно оспособување од 2010 година
9. Конвенцијата за правата на лицата со попреченост (КПЛП)
10. Конвенцијата за правата на детето (КПД)
11. Изјавата на УНЕСКО за образование засновано на посебни потреби од Саламанка

ПРАВИЛНИЦИ, НОРМАТИВИ, СТАНДАРДИ

1. Водич за класифицирање и кодирање на стандарди на занимање, 2017 година
2. Упатство за државните просветни инспектори за вреднување на исполнувањето на работните должности на наставниците и стручните соработници во основното и средното образование
3. Методологија за изработка на стандарди на занимање, 2017 година
4. Методологија за развој на стандарди за квалификации, 2017 година
5. Норматив за наставен кадар во средно стручно образование, Министерство за образование и наука, Центар за стручно образование и обука, 2008 година
6. Норматив за наставни средства и помагала, Министерство за образование и наука, Центар за стручно образование и обука, 2008 година
7. Насоки за планирање на воспитно-образовната работа на наставниците по стручните предмети во стручните училишта во РМ, Центар за стручно образование и обука

8. Правилник за основните професионални компетенции на наставниците во основните и средните училишта по подрачја
9. Правилник за начинот на полагање и оценување на резултатите на учениците на испитите во државна матура во гимназиското, стручното и средното уметничко образование
10. Правилник за начинот на верификација на средното училиште и за начинот на водење на регистрите
11. Правилник за меѓународна матура
12. Правилник за условите и начинот на полагање на стручниот испит на наставниците и стручните соработници во јавните средни училишта
13. Правилник за начинот на следење, проверување и оценување, полагање на испити и напредување на учениците во средното училиште
14. Правилник за начинот на водењето, формата и содржината на педагошката евиденција и документација во средните училишта
15. Правилник за начинот на полагање и оценување на резултатите на учениците на испитите во државна матура во гимназиското, стручното и средното уметничко образование
16. Правилник за формата, содржината и начинот на водењето на професионалното досие на наставникот и стручниот соработник во средното училиште
17. Правилник за начинот на следење на наставата, полагање на испитите за педагошко-психолошка и методска подготовка, како и начинот на акредитација на високообразовните установи
18. Правилник за начинот и постапката за доделување дипломи за завршено средно образование и за обрасците на дипломите
19. Стандарди за изведување на практична обука на учениците кај работодавачите, Центарот за стручно образование и обука, 2012 година
20. Стандард за стручен и друг кадар за спроведување на практична обука кај работодавачите, Центарот за стручно образование и обука, 2014 година

ИСПИТАНИЦИ

Во табелата се наведени институциите од кои се прибрани информациите и податоците.

СРЕДНИ СТРУЧНИ УЧИЛИШТА
СМУГС „Д-р Панче Караџов“-Скопје
СУГС „Цветан Димов“ – Скопје
СУГС “Браќа Миладиновци”- Скопје
СУГС “Марија Кири Склодовска”- Скопје
СУГС „Шаип Јусуф”,-Скопје
Средно училиште на Град Скопје “8-ми Септември”- Скопје
АСУЦ „Боро Петрушевски”- Скопје
СУГС “Владо Тасевски”- Скопје

СУГС “Лазар Танев” – Скопје
СУГС “Димитар Влахов” – Скопје
СОСУ “Илинден”
СЕТУ „Михајло Пупин”- Скопје
ДУЦОР „Партенија Зографски”- Скопје
ДУРДМОВ „Димитар Влахов”-Скопје
ДСУ за рехабилитација и образование „Св.Наум Охридски” – Скопје
СОУ “Св. Наум Охридски” – Македонски Брод
СОУ „Нико Нестор”- Струга
ОСУ “Мирко Милески” – Кичево
ОСУ „Дрита,, – Кичево
ОЕМУЦ „Св. Наум Охридски,, -Охрид
ОУТУ “Ванчо Питошески”- Охрид
СОСУ „Св. Кирил и Методиј“ – Охрид
СОУУД „Димитар Влахов”- Струмица
СОУ „Никола Карев”- Струмица
СОУ “Јосиф Јосифовски” – Гевгелија
СОУ “Гоце Делчев” – Валандово
СОУ “Коста Сусинов”-Радовиш
ССОУ „Моша Пијаде”-Тетово
ОСМУ „Никола Штејн”-Тетово
ОССУ „Гоце Стојчески”-Тетово

ЕДИНИЦИ НА ЛОКАЛНА САМОУПРАВА	
Град Скопје	
Општина Илинден	
Општина Тетово	
Општина Струмица	
Општина Радовиш	
Општина Гевгелија	
Општина Валандово	
Општина Македонски Брод	
Општина Охрид	
Општина Струга	
Општина Кичево	

БИСНИС СЕКТОР И ИНСТИТУЦИИ	
240 работодавачи кај кои била организирана практична обука (електронска анкета)	
Центар за образование на возрасни	
Државен просветен инспекторат	
Државен испитен центар	
Министерство за образование и наука	
Центар за средно стручно образование	
Биро за развој на образование	

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРИБИРАЊЕ ПОДАТОЦИ

Во табелата се наведени инструментите кои се користени за прибирање на податоците

ИНСТРУМЕНТ	ОПИС НА ИНСТРУМЕНТОТ
Барање за пристап до информации од јавен карактер за училишта. Прашалникот беше соодветно прилагоден за секое училиште според структурите/профилите во училиштето.	10 прашања поврзани со финансирањето 27 прашања поврзани со образовниот процес
Барање за пристап до информации од јавен карактер за општините.	7 прашања поврзани со финансирањето на стручното образование и обука
Прашалник за работодавачите.	7 прашања во врска со компанијата 22 прашања поврзани со практичната настава на учениците
Полу-структурирано и по потреба длабинско интервју со клучните институции на различни нивоа (национално, локално, училишта).	5 до 10 општи прашања во просек околу 10 прашања специфични за институцијата
Протокол за анализа на документи кои го регулираат системот.	17 закони 11 стратегии и концепциски документи 24 подзаконски акти, нормативи и стандарди програмски документи извештаи и други релевантни документи

Васил Ѓоргов 16, 1000 Скопје
Република Северна Македонија

